

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111'25'373.46:004

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.4.1/05>

Бочан П. О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

БАГАТОКОМПОНЕНТНІ ТА СКОРОЧЕНІ КОМП'ЮТЕРНІ ТЕРМІНИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕКЛАД

У статті аналізуються структурні особливості та специфіка перекладу багатоконпонентних і скорочених комп'ютерних термінів англійської мови. Багатоконпонентні одиниці є найбільш поширеними в аналізованій термінології, що зумовлено продуктивністю синтаксичного способу творення термінів в англійській мові, а також розвитком і ускладненням поняттєвого апарату сфери комп'ютерних.

Більшість її багатоконпонентних термінів є дво- та трикомпонентними одиницями, утвореними за моделями $N+N$, $Adj+N$, $Part II+N$, $N+N+N$, $N+Adj+N$, $Adj+Adj+N$, $Adj+N+N$. До складу деяких дво- та трикомпонентних терміноодиниць входять також числівники та скорочення. Чотири-, п'яти та шестиконпонентні терміни є також наявними в термінології досліджуваної сфери.

Англо-український переклад багатоконпонентних комп'ютерних термінів англійської мови здійснюється переважно за допомогою перекладацьких трансформацій, вживання яких скероване на адекватне відтворення змісту вихідних одиниць та пристосування їх до норм мови перекладу. Ключовими перекладацькими трансформаціями, що використовуються для передачі визначених одиниць, є комплексні, тобто такі, що містять кілька простих граматичних, лексичних або лексико-граматичних трансформацій. Серед простих трансформацій застосовуються переважно перестановка слова та лексична заміна. Поширеними способами перекладу багатоконпонентних комп'ютерних термінів англійської мови є калькування та описовий переклад.

Своєрідністю комп'ютерної термінології в англійській мові є наявність у ній значної кількості скорочень, які поділяються на лексичні та графічні. Лексичні, власне акроніми, переважають серед інших скорочених одиниць. Передача скорочених комп'ютерних термінів англійської мови здійснюється переважно їх повними україномовними формами, що формуються внаслідок застосування перекладацьких трансформацій і їх комбінування, а також способів перекладу. Передаються скорочені англійськомовні комп'ютерні терміни і скороченими україномовними відповідниками. Деякі скорочені терміни англійської мови залишаються при перекладі в оригінальному написанні, що пояснюється мовою походження цих одиниць, а також їх знанням фахівцями сфери.

Ключові слова: англійська мова, багатоконпонентний термін, переклад, скорочення, структура.

Постановка проблеми. Популярність термінологічних досліджень, що здійснюються нині у вітчизняній [1–3; 5–11] і зарубіжній лінгвістиці [17; 19; 21] пояснюється тією роллю, яку терміни займають не тільки у професійному, але й у інших сферах спілкування, в тому числі й повсякденному. Подібними термінами є зокрема комп'ютерні, які проникають у спілкування споживачів комп'ютерних технологій кожного дня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча англійськомовні комп'ютерні терміни не можна вважати невивченими, про що говорять публікації з їх дослідження [1; 7; 11; 13], недостатню увагу порівняно з іншими приділено, на наш погляд, англійськомовним багатоконпонентним і скороченим терміноодиницям комп'ютерної сфери, зокрема в аспекті їх перекладу українською мовою, що є **метою** нашої статті. Зауважимо

також, що вказані терміноодиниці є найбільш складними для перекладу через компонентний склад і неможливість прямого калькування більшості із них засобами української мови.

Постановка завдання. Полягає у з'ясуванні компонентного складу, частиномовних характеристик, способів і трансформацій перекладу багатоконпонентних і скорочених комп'ютерних термінів англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Багатоконпонентні терміноодиниці є найбільш поширеними в англійськомовній комп'ютерній термінології, що пояснюється не тільки наявністю та постійною появою складних понять сфери, які вони позначають, але й продуктивністю синтаксичного способу творення термінів у англійській мові. Крім того, науковці зазначають, що розвинені термінології, власне терміносистеми поповнюються переважно за допомогою багатоконпонентних терміноодиниць нині [1, с. 16; 3, с. 27; 11, с. 7], частиномовні характеристики, компонентний склад та структурні особливості яких у сфері комп'ютерних термінології розглядаються нами задля з'ясування специфіки їх англо-українського перекладу.

Зауважимо, що найбільш поширеними в англійськомовній комп'ютерній термінології є дво- та трикомпонентні терміноодиниці, продуктивними моделями творення яких є наступні:

N+N (*abort sequence* – послідовність скидання, *file management* – керування файлами, *control line* – шина керування);

Adj+N (*unique identifier* – унікальне ім'я, *digital computer* – цифровий комп'ютер, *dual port* – здвоєний порт);

Part II+N (*packaged software* – коробкове програмне забезпечення, *broken program* – зіпсована програма, *bespoken programme* – замовне програмне забезпечення);

N+N+N (*video lookup table* – таблиця перетворення відеосигналу; *system life circle* – цикл довготривалості системи; *man machine interface* – інтерфейс людина-машина);

N+Adj+N (*source transparent routing* – прозора маршрутизація від джерела, *drop dead halt* – завершення без можливості повернення до стану помилки);

Adj+Adj+N (*steep learning curve* – швидке навчання; *smart wiring hub* – інтелектуальний концентратор дротових з'єднань; *personal digital assistant* – персональний цифровий секретар);

Adj+N+N (*rapid access memory* – швидкий доступ до оперативної пам'яті, *vertical format unit* – блок форматування по вертикалі, *token bus network* – мережа з маркерним доступом).

Творення дво- та трикомпонентних одиниць відбувається також за наступними моделями:

N+conj+N (*verification and validation* – випробування програми, *sign and magnitude* – прямий код представлення числа);

N+Part I (*call tracing* – маршрутизація виклику);

N+conj+Part + N (*carrier and timing recovery* – устрій відновлення несучої і синхронізації).

Вказані та інші моделі творення термінів не є продуктивними. Зауважимо, що до складу дво- та трикомпонентних комп'ютерних термінів в англійській мові можуть входити також числівники, наприклад: *null pointer* – нульовий показник, *16 bit* – 16-розрядний; *zero wait state* – звернення до оперативної пам'яті.

Своєрідністю двоконпонентних термінів сфери є наявність в них скорочених одиниць, наприклад: *XT keyboard* – клавіатура типу XT; *sideways ROM* – компакт-диск із двостороннім записом; *motion JPEG* – алгоритм M-JPEG (алгоритм для стиснення відеоданих про рухомі зображення).

Наявними в досліджуваній термінології є також чотири-, п'яти та шестиконпонентні терміни: *all points addressable mode* – графічний режим роботи дисплея із точковою адресацією; *actual data transfer rate* – дійсна швидкість передачі даних; *tag image file format (TIFF)* – формат файлу зображення тегу; *extended data output memory* – двопортова оперативна відеопам'ять із збільшеним часом доступності буферів даних;

erasable electrically programmable read-only memory (EPROM) – програмований постійний запам'ятовуючий пристрій, здібний до витирання; *keyed sequential access method (KSAM)* – ключовий послідовний метод доступу; *multibank dynamic random access memory* – багатобанкова оперативна відеопам'ять на 32-Кб; *network independent file transfer protocol (NIFTP)* – протокольно-незалежна програма передачі файлів; *common object request broker architecture* – стандартна архітектура брокерів об'єктних запитів; *random access digital to analog converter (RAMDAC)* – оперативна пам'ять із цифровим та аналоговим перетворювачем; *common object request broker architecture (COBRA)* – стандартна архітектура брокерів об'єктних запитів; *single instruction stream single data stream (SISD)* – один потік команд (опис архітектури комп'ютерної, що передбачає виконання одним процесором одного потоку команд, який обробляє дані, що зберігаються в одній пам'яті); *metal oxide semiconductor field effect transistor (MOSFET)* – каналний польовий уніполярний МОП-транзистор.

Багатокомпонентні комп'ютерні терміни можуть викликати труднощі при перекладі, що зумовлено відсутністю їх фіксації у перекладацьких словниках, складною структурною та семантичною організацією. Відправним моментом при перекладі зазначених одиниць є з'ясування ключового за змістом і семантичним навантаженням компонента, що, в свою чергу, зумовляє пошук залежних від нього та одне від одного компонентів, які повинні бути перекладені одне за одним [4, с. 56]. Перекладений термін повинен бути адаптований до норм мови перекладу, що зумовлює застосування різноманітних перекладацьких трансформацій, які розрізняють як прості та комплексні [4, с. 58], лексичні та граматичні [20, с. 125–126].

Лексичні трансформації скеровані на внесення певних лексичних змін у семантичну структуру вихідних терміноодиниць при їх перекладі, граматичні трансформації – стосуються граматичних змін. Комплексні трансформації включають в себе кілька простих, що можуть бути як лексичними, так і граматичними. В англо-українському перекладі багатокомпонентних комп'ютерних термінів вживаються переважно граматичні та комплексні трансформації, наприклад: *utility control program* – програма управління обслуговочою програмою, *uperase menu* – меню відновлення файлу (комплексна трансформація, що складається із граматичних трансформацій перестановка слів та додавання слова).

Серед простих трансформацій, за допомогою яких перекладаються аналізовані нами терміни, найбільш поширеними є перестановка слова (*user menu* – меню користувача), лексична заміна (*adaptive delta pulse code modulation* – адаптивна різностороння імпульсно-кодова модуляція).

При описі специфіки перекладу термінів науковці розрізняють не тільки перекладацькі трансформації, але й способи перекладу [2, с. 87; 4, с. 56; 9, с. 39]. Підспособом перекладу розуміють зокрема «дію перекладача / машини, що дозволяє відтворити зміст однієї мови засобами іншої» [10, с. 216]. Якщо прості комп'ютерні терміни англійської мови відтворюються переважно своїми україномовними відповідниками (*backup* – резервна копія програми, *storage* – зовнішня пам'ять) або транскодуванням (*computer* – комп'ютер, *processor* – процесор), то багатокомпонентні терміни можуть перекладатися такими способами, як калькування (*inactive program* – неактивна програма), описовий переклад (*user supported software* – програми, що забезпечуються користувачем).

Велика кількість багатокомпонентних термінів підлягають скороченню. Поява скорочень у комп'ютерній сфері пояснюється простотою їх вживання та сприйняття. Багато із скорочених одиниць стали також елементами повсякденного спілкування, наприклад: *CD-ROM* – *compact disk read only memory* – CD-ROM – компакт-диск із даними, доступними тільки для читання; *DVD* – *digital video disk* – DVD – цифровий відеодиск; *MIDI* – *musical instrument digital interface* – цифровий інтерфейс музичного інструменту; *CPU* – *central processing unit* – ЦП – центральний процесор.

Скорочення прийнято поділяти на лексичні та графічні. До лексичних відносять усічені слова (*clipped or stump words*). Скорочуватися можуть тільки будь-які фрагменти слова, незалежно від морфемних меж, наприклад: *log-log* (*logarithm–logarithm*) – двічі логарифмований; *phone* – *telephone* – телефон; *net* – *Internet* – Інтернет; *app* – *application* – додаток.

Можливі і деякі орфографічні зміни при скороченні, наприклад: *mike* – *microphone*. Графічні скорочення використовуються для позначення одиниць вимірювання, прийнятих у комп'ютерній сфері, зокрема: *Kb* – *kilobyte*, *Mb* – *megabyte*, *TB* – *terabyte*. Умовність подібного типу скорочень виявляється в тому, що в усному мовленні вони відтворюються повністю.

До лексичних скорочень, що використовуються у сфері комп'ютерних технологій, належать акроніми, які утворюються з початкових літер слів, що входять до складу словосполучень, об'єднаних спільним змістом. Формуються ці одиниці з початкових літер слів, що входять до складу словосполучень, об'єднаних загальним змістом. Творення таких одиниць відбувається із можливим урахуванням чергування голосних і приголосних літер, при яких акронім повинен зберігати первинний зміст, а також легко вимовлятися [3, с. 112], наприклад: *VIVID* – *Video, Voice, Image and Data* – відео, мовлення, зображення та цифрові дані; *HIPPI* – *High Performance Parallel Interface* – високоякісний паралельний інтерфейс; *GIGO* – *garbage in, garbage out* – принцип програмування «неправильні дані на вході – неправильні дані на виході»; *PES* – *programmable electronic system* – електронна система, що програмується.

Як свідчать вищенаведені приклади, акронімічні одиниці відтворюються повними, а не скороченими одиницями. Подібні одиниці утворюються в українській мові калькуванням повних форм вихідних одиниць (*VIVID* – відео, мовлення, зображення та

цифрові дані; *licensed program product* – ліцензійний програмний продукт); описом повних форм вихідних одиниць (*PES – programmable electronic system* – електронна система, що програмується; *IRC – Internet Relay Chat* – система спілкування, розрахована на багато користувачів).

Також для перекладу англійськомовних акронімічних одиниць сфери комп'ютерних технологій вживаються перекладацькі трансформаціїперестановка слів повних форм вихідних одиниць (*APG – application program generator* – генератор прикладних програм, *UI – user interface* – інтерфейс користувача, *UAE – unrecoverable application error* – неоправна помилка додатку); додавання слова (*LPI – lines per inch* – число рядків на дюйм); вилучення слова (*CPU – central processor unit* – центральний процесор).

Поряд ід повними формами, скорочені англійськомовні терміни мають скорочені відповідники в українській мові, зокрема: *CPU – central processor unit* – центральний процесор – ЦП; *PC – personal computer* – персональний комп'ютер – ПК;

Значна кількість скорочених одиниць передається в оригінальному вигляді, що пояснюється тим фактом, що комп'ютерні терміни та їх скорочення з'явилися саме в англійській мові, і фахівці сфери знають їх. До подібних термінів можна віднести зокрема наступні: *VGA – video graphics array* – *VGA* – відеографічна матриця, стандарт відеоадаптера, що дозволяє виконувати будь-яке програмне забезпечення; *WAP – wireless application protocol* – *WAP* – стандарт передання даних для малих безпроводних устрій, що дозволяють здій-

снювати в мікробраузері навігацію без допомоги клавіатури; *TIFF – tag image file format* – *TIFF* – стандартний формат для стиснення; *DDA – dynamic data exchange* – *DDA* – динамічна зміна даних; *LPP – licensed program product* – *LPP* – ліцензійний програмний продукт; *PIF – program information file* – *PIF* – файл інформації про програму; *UAE – unrecoverable application error* – *UAE* – невіривна помилка додатку. Визначені скорочення можуть перекладатися і повними україномовними одиницями. Проте, для подібного відтворення перекладач повинен знати повні форми вихідних одиниць.

Висновки. Отже, більшість комп'ютерних термінів англійської мови є багатокомпонентними, що зумовлено продуктивністю синтаксичного творення терміноодиниць у визначеній сфері, а також тим фактом, що подібні одиниці є засобами йменування її складних понять. Достатньо поширеними в ній є також скорочені одиниці, утворені від її багатокомпонентних одиниць. Англо-український переклад багатокомпонентних комп'ютерних термінів здійснюється за допомогою перекладацьких трансформацій (переважно граматичних і комплексних), а також таких способів перекладу, як калькування та опис. Скорочені терміни відтворюються переважно своїми повними україномовними відповідниками, а також україномовними скороченнями. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з дослідженням англійськомовних метафоричних термінів сфери комп'ютерних технологій і складнощів їх перекладу українською мовою.

Список літератури:

1. Балюта Е. Г. Лінгвістична характеристика комп'ютерної терміносистеми англійської мови. *Вісник Запорізького державного університету. Серія: Філологічні науки*. Запоріжжя, 2001. № 3. С. 15–17.
2. Беженар І. В., Куш Е. О. Англійські метафоричні терміни сфери освіти та їх переклад українською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 6. Ч. 1. С. 85–89.
3. Булик-Верхола С. З., Наконечна Г. В., Теглівець Ю. В. Основи термінознавства. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 423 с.
4. Введенська Т. Ю., Арах О. О. Особливості перекладу галузевої термінології. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць / за заг. ред. С. І. Сидоренка*. Київ : Аграр Медіа Груп, 2021. С. 54–60.
5. Гавриленко В. До питання про розмежування понять „термінологія” і „терміносистема”. *Актуальні питання іноземної філології*. 2019. № 10. С. 52–56.
6. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: Семантичний та соціолінгвістичний аспект : монографія. К. : Академія, 2000. 218 с.
7. Ільченко О. М. Антропоцентризм комп'ютерних неологізмів: лінгвокогнітивний аспект. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського*. 2003. № 6. С. 406–409.
8. Кізіль М. А. Когнітивне термінознавство: витоки, завдання й перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. праць. Серія : Філологія*. 2015. Вип. 16. С. 182–185.

9. Куш Е. О., Переклад як засіб комунікації у науково-технічній сфері. Запоріжжя : Вид-во ЗНТУ, 2013. 54 с.
10. Куш Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 215–221.
11. Ніколаєва А. О. Структурно-семантична характеристика термінології програмування, комп'ютерних мереж та захисту інформації : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Харків, 2002. 16 с.
12. Шевченко В. Е. Англо-український тлумачний словник редакційно-видавничої комп'ютерної термінології. Київ : Либідь, 2006. 320 с.
13. Andersen P. B. *A Theory of Computer Semiotics*. New York : Cambridge University Press, 1997. 448 p.
14. Blanton A. *Microsoft Computer Dictionary / 5-th ed.* Washington, Redmond : Microsoft Press, 2018. 638 p.
15. Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary / ed. by John Sinclair. New York : HarperCollins Publishers, 2018. 1768 p.
16. Downing D. *Dictionary of Computer and Internet terms / 10-th ed.* Covington : Melody Mauldin Covington, 2009. 554 p.
17. *Handbook of Terminology / ed. by H. J. Kockaert, F. Steurs.* Amsterdam : John Benjamins, 2020. 127 p.
18. Pfaffenberger B. *Webster's New World Dictionary of Computer / 11 ed.* Indiana : Wiley Publishing Inc., 2018. 432 p.
19. Picht H. *Modern Approaches to Terminological Theories and Applications*. Bern : Peter Lang, 2006. 344 p.
20. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins. 1995. 366 p.
21. Temmerman R. *Towards New Ways of Terminology Description : The Sociocognitive Approach*. Amsterdam : John Benjamins, 2000. 378 p.

Bochan P. O. MULTICOMPONENT AND SHORTENED COMPUTER TERMS OF THE ENGLISH LANGUAGE: STRUCTURAL PECULIARITIES AND TRANSLATION

Structural peculiarities and specificity of translation of multicomponent and shortened computer terms of the English language are analyzed in the article. Multicomponent units are the most widespread ones in the analyzed terminology. This is stipulated by productivity of syntactic way of forming of terms in the English language, as well as development and complication of the system of conceptual notions of the sphere of computer technologies.

The majority of multicomponent units of the sphere are two- and three-component units, formed on the basis of models $N+N$, $Adj+N$, $Part II+N$, $N+N+N$, $N+Adj+N$, $Adj+Adj+N$, $Adj+N+N$. Numerals and shortenings are also used in its two- and three-component terminological units. Four-, five and six-component terms also exist in the abovementioned terminology.

English-Ukrainian translations of multicomponent computer terms is mainly carried out by means of translating transformations. Their use is aimed at adequate rendering of the content of original terms and their adapting to the norms of the language of translation. Key translating transformations used in this process are complex ones, i.e. those which contain several simple transformations, either grammatical, lexical or lexical-grammatical ones. Transposition of the words and lexical changing are among simple translating transformations used in the process of computer terms translation. Widespread means of translating of multicomponent terms are calquing and description.

Peculiar feature of the English-language computer terminology is its wide range of shortenings, which are divided into lexical and graphical ones. Lexical shortenings, namely acronyms, are predominant among other shortened terms. Translation of such units is mainly made by their full Ukrainian forms, formed due to the use of translating transformations, their combining, as well as ways of translation. Shortened computer terms of the English language are also translated by their shortened Ukrainian equivalents. Many of shortened terms are rendered in their original spelling, that is explained by the language of its origin and their knowledge of the specialists of the sphere.

Key words: *the English language, multicomponent term, translation, shortening, structure.*